

Verslag concept

Commissie Leefomgeving

Datum commissievergadering	:	19 februari 2026
Commissievoorzitter	:	mw. Van der Helm–Chandansingh
Commissie–adviseur	:	mw. M. van Boheemen
Telefoonnummer/e–mail	:	023–514 46 28 / boheemenm@noord-holland.nl

5 **Aanwezig:**

Commissievoorzitter: : mw. A. van der Helm–Chandansingh

Commissiegriffier: : mw. M. van Boheemen

Leden van de commissie:

VVD	: dhr. B. de Wit
BBB	: dhr. P. Teeuwen, dhr. V. Valk
GL	: P. Laport, N. van der Waart
PvdA	: dhr. C. Vonk
D66	: dhr. W. van der Heijden, dhr. E. Kanik
PvdD	: mw. A. Egbers, mw. H. Vonck
JA21	: dhr. I. Mantel
PVV	: dhr. P. van Haasen
CDA	: mw. R. Engels
FvD	: dhr. J. Dessing
SP	: dhr. J. Kes
50PLUS	: dhr. H. Faassen
Volt	: dhr. B. Bonekamp, mw. B. van den Bogaerde
Christen Unie	: mw. Y. Buit
Fractie De Weerdt	: –

25 Gedeputeerden: A. Gielen, dhr. J. Olthof

Afwezig met bericht: dhr. Roosendaal (VVD), mw. Rood (BBB), dhr. Bonekamp (Volt)

30 Notulist mw. H. Fuite (Notuleerservice Nederland)

De **voorzitter** heropent de vergadering om 18.30 uur en heet de aanwezigen welkom. Deze
35 vergadering is een vervolg op de vergadering van maandag 16 februari.

Er zijn afmeldingen ontvangen van de heer Roosendaal (VVD), mevrouw Rood (BBB), zij wordt
vervangen door de heer Valk, en de heer Bonekamp (Volt), hij wordt vervangen door mevrouw
Van den Bogaerde.

40

Er is één inspreker aangemeld bij agendapunt 12.a Onderzoeksrapport Small Modular Reactors
in Nederland.

Er zijn drie rondvragen aangemeld. Twee voor gedeputeerde Gielen; van de VVD over
45 windturbines gemeente Wijdmeren en van JA21 over Netcongestie. Er is een rondvraag voor
gedeputeerde Olthof van de SP over handhaving bij kunstmestfabriek ICL.

Gedeputeerde **Gielen** meldt dat uit recent geluidsonderzoek langs de A9 blijkt dat de wettelijke
normen niet worden overschreden. Daardoor is er geen aanleiding om het provinciale standpunt
50 te wijzigen en is een zonnegeluidsscherm op dit moment niet aan de orde. Wel is met de
gemeente Heiloo besproken om de mogelijkheid van een zonnegeluidsscherm mee te nemen in
de toekomstvisie voor de Boekelermeer, zonder dat daarbij toezeggingen over realisatie worden
gedaan. Het betreft een verkenning van deze optie binnen de regieroute van de RES.

55 **12 B-agenda Klimaat en Energie**

12.a C NAAR B-VERZOEK VVD: Onderzoeksrapport Small Modular Reactors in Nederland

Toelichting:

Het rapport is afgelopen jaar op 11 december jl. door het ministerie van Klimaat en Groene
Groei gepubliceerd en ter kennisname aan de commissie gestuurd. Daarop heeft de heer De Wit
60 (VVD) een C- naar B-verzoek ingediend.

De **voorzitter** geeft het woord aan de heer Derksen, hij spreekt in op persoonlijke titel.

De heer **Derksen** haalt de recente uitspraak van minister Sophie Hermans aan die als
65 hoopgevend wordt gezien voor een Small Modular Reactor (SMR)-initiatief in Opmeer. Maar hij
ziet hierin vooral een poging om eerder gemaakte afspraken aan de RES-tafels op de lange baan
te schuiven.

Op 13 februari 2025 besloot het gemeentebestuur geen wensen en bedenkingen te uiten tegen het voornemen van het college om een intentieovereenkomst aan te gaan voor een SMR. In
70 dezelfde vergadering zijn bovendien de bestaande beleidskaders voor wind- en zonne-energie tijdelijk buiten werking gesteld. Daarmee zijn lopende afspraken feitelijk gepauzeerd. De heer Derksen benadrukt dat hij op dit moment geen inhoudelijk oordeel heeft over kernenergie of een SMR. Zijn bezwaar richt zich op de bestuurlijke werkwijze. Het wekt de indruk dat besluiten
75 vooruitlopen op een uitkomst en dat alternatieven bewust worden vertraagd. Dat schaadt volgens hem het vertrouwen in zorgvuldig en consistent bestuur. Inmiddels blijkt de realisatie van een SMR onzeker en heeft de eerste initiatiefnemer zich teruggetrokken. Dat onderstreept zijns inziens hoe prematuur deze koerswijziging was.

De **voorzitter** geeft het woord aan de commissieleden voor het stellen van vragen.
80

De heer **Kanik** (D66) vraagt wat de inspreker van de commissie verwacht, aangezien zijn betoog vooral gaat over gemeentelijke aangelegenheden. De heer **Derksen** antwoordt dat hij wil dat de provincie kritischer kijkt naar de positieve steun die hogere overheden geven aan het SMR-plan in Opmeer. Dat vindt hij onwenselijk. Ook wijst hij erop dat de provincie een rapport bespreekt
85 over wie het voortouw moet nemen bij SMR-initiatieven. Volgens hem is Opmeer juist een voorbeeld van hoe het mis kan gaan als overheden langs elkaar heen werken en niemand echt verantwoordelijkheid neemt.

90

Statenlid **Van der Waart** (GL) geeft aan dat zij vorige week ook bij de bijeenkomst was en het een interessant verhaal vond. Het genoemde amendement is daar toen niet besproken. Zij vraagt of er, naast het opschorten van de bestaande afspraken totdat de haalbaarheid van een SMR
95 duidelijk is, ook een einddatum aan dat amendement zit. De heer **Derksen** antwoordt dat hij verwacht dat dit zeker twee raadsperiodes zal duren, dus ongeveer acht jaar. Volgens hem bevindt de ontwikkeling van SMR's zich nog in de schetsfase. Hij denkt dat de wethouder deze keuze bewust en met voorbedachten rade maakt.

100 De **voorzitter** geeft het woord aan de heer De Wit (VVD) voor een toelichting en zijn eigen bijdrage.

De heer **De Wit** (VVD) geeft aan dat zijn fractie voorstander is van een bredere energiemix dan alleen zon en wind, waarbij ook Small Modular Reactors (SMR's) een rol kunnen spelen. Het
105 rapport bevat volgens de VVD waardevolle inzichten, onder meer over de koppeling van SMR's aan industriële warmte- en stroomvraag, het belang van ruimtelijke keuzes en de noodzaak van duidelijke regie. In de aanbiedingsbrief mist de VVD echter een heldere visie van het college op de uitkomsten van het rapport en op de vervolgstappen. De kernvraag is welke rol Noord-Holland wil innemen. Volgens de heer De Wit staat daarbij de rol van de overheid centraal. Het
110 rapport schetst verschillende opties, van volledig overlaten aan de markt tot een sterk initiërende rol van de overheid. De VVD ziet voor de provincie primair een stimulerende en faciliterende rol. Eigenaarschap van een SMR-installatie vindt zijn fractie niet passend, maar het onderwerp volledig aan de markt overlaten evenmin. De provincie kan richting geven door duidelijkheid te bieden over potentiële kansrijke en minder kansrijke locaties in Noord-Holland,
115 zodat marktpartijen weten waar zij aan toe zijn. Daarnaast vraagt hij hoe het college zich opstelt in de gesprekken met het Rijk over de mogelijke rol van de provincie als bevoegd gezag bij vergunningverlening. Als het Rijk die verantwoordelijkheid nadrukkelijk bij de provincie legt, wil de VVD weten hoe Noord-Holland zich daarop voorbereidt, onder meer wat betreft expertise en beoordelingskaders. Verder wordt gevraagd of er behoefte bestaat aan een ruimtelijke
120 verkenning, zoals die in andere provincies is uitgevoerd. SMR's lijken vooral kansrijk bij industriële clusters zoals het Noordzeekanaalgebied, Boekelermeer en Middenmeer, terwijl in Den Helder en Opmeer al initiatieven lopen. De VVD vraagt hoe dit wordt betrokken bij de Omgevingsvisie 2050 en welke vervolgstappen het college voor zich ziet. Tot slot stelt de heer De Wit voor om via een werkbezoek of expertbijeenkomst met NRG PALLAS aanvullende
125 inzichten te krijgen, in plaats van direct een nieuw rapport op te stellen. Interruptie van de heer **Mantel** (JA21). Hij begrijpt de suggestie van de heer De Wit om een ruimtelijke verkenning te overwegen, maar waarschuwt voor het risico dat de provincie van onderzoek naar onderzoek blijft gaan zonder dat dit tot concrete stappen leidt. Hij vraagt hoe dat kan worden voorkomen. De heer **De Wit** (VVD) antwoordt dat zijn voorstel juist bedoeld is als een pragmatische en snelle
130 stap. In plaats van direct een nieuw onderzoek te starten, stelt hij voor om een bezoek te brengen aan NRG PALLAS en zich te laten informeren over de aanpak in Brabant en Gelderland. Dat kan inzicht geven in wat daar is gedaan en helpen bepalen of een vergelijkbaar onderzoek in Noord-Holland nodig is, of dat een andere route verstandiger is.

135 Mevrouw **Van den Bogaerde** (Volt) geeft aan dat Volt voorstander is van kernenergie als onderdeel van een CO₂-arme energiemix in Noord-Holland, mede gezien de initiatieven in Opmeer en Den Helder. Een werkbezoek in combinatie met een expertmeeting vindt zij op dit moment zinnvoller dan een nieuwe onderzoeksopdracht. Volgens Volt is bij de realisatie van een SMR een gecoördineerde beleidsaanpak noodzakelijk, zodat verantwoordelijkheden van
140 verschillende overheidslagen goed op elkaar aansluiten. Per project moet worden bepaald wie de trekkersrol heeft, maar altijd in samenwerking met andere bestuurslagen. Een onafhankelijke commissaris zou kunnen zorgen voor monitoring en afstemming tussen betrokken partijen. Daarnaast pleit Volt voor duidelijke kaders: versterking van energieonafhankelijkheid (geen SMR's uit Amerika, China of Rusland), inzet op circulariteit in bouw en productie, investeren in
145 opleiding van Noord-Hollanders voor de kernenergiesector en het vergroten van kennis en draagvlak onder inwoners.

Mevrouw **Vonck** (PvdD) stelt dat de discussie over SMR's te verwachten was, maar herhaalt dat haar fractie tegen kernenergie is, groot en klein. Zij pleit voor een energietransitie met 50%
150 energiebesparing in 2030 en vindt dat besparing altijd vóór uitbreiding van energieproductie moet gaan. Op de vraag van de VVD over de rol van de provincie, antwoordt zij dat haar fractie geen rol ziet bij SMR's. Eerst moet duidelijk zijn welke industrie Noord-Holland wil behouden en moet serieus werk worden gemaakt van energiebesparing. Zij wijst erop dat de Omgevingsdienst Noord-Holland Noord aangeeft extra middelen nodig te hebben en niet alle
155 bedrijven te kunnen controleren. Daarom vindt zij een ruimtelijk onderzoek naar SMR's voorbarig. Daarnaast noemt zij bezwaren tegen kernenergie, zoals het afvalprobleem, veiligheidsrisico's, hoge kosten en het feit dat SMR's nog in ontwikkeling zijn. Er is volgens haar geen draagvlak voor het voorgestelde onderzoek. Wel steunt zij het beleggen van het bevoegd gezag bij de provincies. Tot slot vraagt zij om inzicht in de echte energiebehoefte en een
160 duurzame energiemix voor Noord-Holland, en waarschuwt zij om niet te kiezen voor de schijn van onbeperkte energie, maar voor bewezen duurzame oplossingen. Interruptie van de heer **Mantel** (JA21), hij stelt dat kernenergie veel minder ruimte inneemt dan zonneweides en windturbines. Gezien het beperkte ruimtelijk beslag zou volgens hem juist snel moeten worden begonnen met de bouw van een kernreactor. Mevrouw **Vonck** antwoordt dat het volgens haar
165 eerst gaat om de vraag waarvoor de energie wordt gebruikt. Als duurzame energie vooral wordt ingezet om oude, niet-duurzame industrie of grote datacentra te faciliteren, is dat niet wat haar fractie wil. Volgens haar moet eerst duidelijk zijn welke economie en industrie Noord-Holland wil ondersteunen; die keuze gaat vooraf aan de discussie over de energiebron. De heer **Mantel**

vraagt of mevrouw **Vonck** niet vindt dat SMR's juist kansen bieden, bijvoorbeeld om een warmtenet aan te leggen voor woningen. Mevrouw **Vonck** antwoordt dat er met SMR's technisch gezien veel mogelijk is. Toch wil haar fractie dat niet, omdat er volgens haar andere, duurzame manieren zijn om in energie te voorzien. Zij vindt dat daar eerst veel meer op moet worden ingezet.

De heer **Faassen** (50PLUS) spreekt zijn steun uit voor de ontwikkeling van SMR's en geeft aan dat zijn fractie al contact heeft gelegd met Rolls-Royce in Sheffield. Volgens hem ziet ook de rijksoverheid inmiddels in dat kernenergie een stabiele energiebron kan zijn voor Nederland. Hoewel het rapport obstakels benoemt, vindt hij dat er meer visie nodig is om door te pakken. Financieel maakt hij de vergelijking met de uitbreiding van het elektriciteitsnet, waarvoor tot 2040 circa 200 miljard euro nodig is. Als zulke bedragen via de burger kunnen worden opgebracht, moet volgens hem ook financiering van SMR's mogelijk zijn. De provincie moet wat hem betreft kansrijke locaties in kaart brengen, onder meer RES-gebieden en energiehub's, naar voorbeeld van Noord-Brabant. Gemeenten met lokaal draagvlak, zoals Opmeer en Den Helder, verdienen ondersteuning. De provincie moet vooral een verbindende en regisserende rol spelen, bijvoorbeeld bij vergunningverlening en het versnellen van procedures. Financiële risico's horen volgens hem echter bij het Rijk te liggen.

De heer **Kanink** (D66) benadrukt dat het debat niet los kan worden gezien van de landelijke SMR-strategie die recent naar de Tweede Kamer is gestuurd. Daarin geeft het kabinet prioriteit aan grote kerncentrales en wordt voor SMR's slechts beperkte, marktgerichte financiering voorzien. Volgens D66 ligt de strategische keuze daarom primair bij het Rijk en niet bij de provincie. De provincie heeft volgens D66 wel een rol bij ruimtelijke ordening en vergunningverlening. Het huidige rapport vindt de heer Kanink echter onvolledig. Onderwerpen als effecten op waterkwaliteit (KRW), omgang met radioactief afval, veiligheid in het licht van sabotage en oorlogsdreiging, en draagvlak onder inwoners ontbreken of zijn onvoldoende uitgewerkt. Landelijk onderzoek laat zien dat er geen duidelijke meerderheid is voor SMR's. D66 concludeert dat op basis van het huidige rapport geen standpunt kan worden ingenomen. Eerst is aanvullend onderzoek nodig. Het is volgens de fractie daarom prematuur om SMR's nu al te betrekken bij de Omgevingsvisie 2050.

200

De heer **Vonk** (PvdA) benadrukt dat zijn fractie tegen kernenergie is. Volgens hem is kernenergie duur, levert het gevaarlijk afval op en is het geen toekomstgerichte oplossing. Een kilowattuur

uit kernenergie is volgens hem altijd duurder geweest dan stroom uit duurzame bronnen. De PvdA kiest daarom voor maximale inzet op duurzame en hernieuwbare energie. Interruptie van
205 de heer **Valk** (BBB), hij hoort bedragen van 6 tot 8 cent per kilowattuur, wat hem niet duur lijkt en bovendien stabiel. De heer **Vonk** reageert dat zulke bedragen geen recht doen aan alle bijkomende kosten, zoals afvalopslag voor zeer lange tijd, veiligheidsmaatregelen, ontwikkelkosten en technische risico's. Als die worden meegerekend, komt de werkelijke prijs volgens hem hoger uit dan bij bijvoorbeeld windenergie. Interruptie van statenlid **Van der Waart**
210 (GL), zij vraagt of de heer **Vonk** het met haar eens is dat die genoemde prijs van 8 cent voorlopig niet realistisch is. De heer **Vonk** is het met haar eens dat die prijs niet realistisch is en de gepresenteerde plannen, onder meer in Opmeer, vindt hij te optimistisch. Volgens de heer **Valk** (BBB) is tijdens de presentatie gesproken over 6,6 tot 8 cent per kilowattuur op basis van een investering van 100 miljoen euro. Als de bouw duurder uitvalt, stijgt ook de kilowattprijs.
215 Volgens hem is het scenario dat daar is geschetst echter reëel, als binnen dat investeringsbedrag wordt gebleven.

De heer **Vonk** (PvdA) vervolgt zijn betoog en stelt dat kerncentrales in de praktijk vaak duurder uitvallen dan vooraf wordt gedacht. Hij wijst op het probleem van koeling, zeker met opwarmende rivieren en zeeën en vindt het onverstandig om in tijden van klimaatverandering
220 extra druk op water en natuur te leggen. Volgens hem schetst het rapport een te optimistisch beeld en zijn SMR's geen oplossing voor netcongestie of verduurzaming. De overheid moet volgens de heer **Vonk** vooral veiligheid garanderen, regie voeren op een schone energiemix en inzetten op energiebesparing. Minder verbruik is de basis. Een ruimtelijke verkenning vindt hij daarom te vroeg, eerst moeten risico's, kosten en afval goed in beeld zijn. Interruptie van
225 mevrouw **Engels** (CDA), zij vraagt hoe succesvol de provincie tot nu toe is geweest met energiebesparing. De heer **Vonk** (PvdA) erkent dat daar onvoldoende op is ingezet en waarschuwt dat SMR's nu als schijnoplossing worden gepresenteerd, terwijl echte besparing de kern van de opgave is. Mevrouw **Engels** vraagt wat de PvdA daar de afgelopen jaren aan energiebesparing heeft bijgedragen. Als dat de "heilige graal" is, moet daar volgens haar vol op
230 worden ingezet. De heer **Vonk** antwoordt dat er wel degelijk energiebesparingsprogramma's lopen, zoals woningisolatie en verduurzaming van bedrijfsprocessen. Ook noemt hij voorbeelden van bedrijventerreinen waar bedrijven samen hun energie organiseren om netcongestie te verminderen. Dat komt volgens hem op gang, maar vraagt blijvende inzet; zonder stimulans kan het weer terugvallen. Een interruptie van de heer **Valk** (BBB), hij vraagt
235 waar energiebesparing echt succesvol is, zeker nu de samenleving steeds verder elektrificeert. De heer **Vonk** reageert dat dit een bredere discussie is over het energiebeleid richting 2050,

waarin volledig duurzaam en elektrisch moet worden gewerkt. Dat is een grote opgave, maar volgens hem wel de juiste koers. De heer **Valk** wijst erop dat het rapport juist stelt dat een kleine reactor goed in die energiemix zou passen. De heer **Vonk** antwoordt dat hij op dit moment meer nadelen dan voordelen ziet in SMR's.

Mevrouw **Engels** (CDA) noemt het rapport uitgebreid en waardevol. Zij is positief over het coalitieakkoord van het nieuwe kabinet, waarin wordt ingezet op versnelling van het landelijke SMR-programma en waarin regionale overheden worden opgeroepen mee te werken, met name in industriële clusters. Voor Noord-Holland ziet zij daar kansen, bijvoorbeeld in het Noordzeekanaalgebied. Volgens haar ligt de primaire verantwoordelijkheid bij het Rijk, maar moet de provincie een stimulerende en faciliterende rol pakken. In ieder geval moet worden voorkomen dat de provincie een blokkade vormt als het Rijk een initiatief ondersteunt. Het CDA wil het Rijk laten weten dat Noord-Holland bereid is mee te werken en mee te denken. Ook pleit zij ervoor om in de Omgevingsvisie alvast rekening te houden met SMR's en randvoorwaarden te verkennen. Zij vraagt GS of er een zienswijze is ingediend op de concept-Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) en of het college het Rijk al heeft geïnformeerd over de ambitie van Noord-Holland ten aanzien van SMR's. Tot slot wil zij voortvarend aan de slag. Een nieuw onderzoek hoeft wat haar betreft niet per se; bestaande rapporten uit onder meer Noord-Holland en Noord-Brabant kunnen als basis dienen. Zij staat positief tegenover een expertmeeting en werkbezoeken om kennis op te doen.

Statenlid **Van der Waart** (GL) is van mening dat het beeld rond SMR's te rooskleurig wordt voorgesteld. Kernenergie is weliswaar niet fossiel, maar volgens haar niet "schoon", vanwege het kernafval waarvoor nog geen definitieve oplossing bestaat en dat honderdduizenden jaren gevaarlijk blijft. Bovendien duurt het lang voordat SMR's operationeel zijn, waardoor zij niet bijdragen aan snelle afbouw van fossiele energie. Zij vreest dat de nadruk op SMR's ertoe leidt dat andere maatregelen, zoals energiebesparing en bestaande klimaatafspraken, minder prioriteit krijgen. Volgens haar wordt kernenergie als excuus gebruikt om andere keuzes uit te stellen. Ook is zij niet overtuigt van het argument dat SMR's het elektriciteitsnet stabiliseren. In het rapport staat dat toepassing vooral "achter de meter" interessant kan zijn. Voor bredere netstabilisatie bieden SMR's volgens haar weinig meerwaarde, omdat juist flexibiliteit nodig is die meebeweegt met vraag en aanbod. Een interruptie van de heer **Valk** (BBB), hij wijst erop dat wind en zon ook niet altijd beschikbaar zijn wanneer energie nodig is, terwijl kernenergie wel stuurbaarder is. Statenlid **Van der Waart** erkent dat verschil, maar wijst erop dat het vooral gaat

om dag-nachtverschillen en korte termijn schommelingen. Volgens haar maken batterijontwikkelingen grote stappen en zijn die geschikt om zulke fluctuaties op te vangen. Statenlid **Van der Waart** (GL) vervolgt haar betoog en zegt dat er veel enthousiasme is rond SMR's, ook vanwege innovatie. Tijdens een bezoek aan Opmeer hoorde zij een positief verhaal, 275 maar zag zij grote financiële en praktische problemen, zoals gebrek aan koelwater, geen duidelijk tijdpad en afhankelijkheid van rijkssteun. Zij kreeg de indruk dat de hoop vooral op subsidie is gevestigd. Hoewel zij begrip heeft voor weerstand tegen windmolens, ziet zij weinig in een kerncentrale op zo'n locatie. Haar fractie ziet geen rol voor de provincie en wil inzetten op hernieuwbare energie en versterking van het net. Zij vraagt het college hoe het aankijkt 280 tegen de houding van Opmeer om via kernenergie onder RES-afspraken uit te komen. Interruptie van de heer **Kanink** (D66) hij wijst erop dat uit onderzoek blijkt dat wind op land en zee meer steun hebben dan SMR's en dat bij elke energiebron weerstand ontstaat. Statenlid **Van der Waart** erkent dat, begrijpt zorgen over het landschap, maar benadrukt dat elektrificatie nodig blijft en wind en zon dan de minst slechte opties zijn.

285 De heer **Mantel** (JA21) geeft aan dat zijn fractie enthousiast is over kernenergie en verheugd is dat Opmeer en Den Helder de mogelijkheden voor een SMR willen onderzoeken. Hij verwijst naar een positieve informatiebijeenkomst waar ook is gesproken over de rol van de provincie. Zijn belangrijkste vragen aan het college zijn welke rol de provincie moet en wil spelen als er 290 daadwerkelijk een aanvraag komt voor een SMR. Is Noord-Holland daar ambtelijk en inhoudelijk voldoende op voorbereid? Is er genoeg expertise en capaciteit om zo'n traject goed te begeleiden? En wat heeft het college nodig om dit mogelijk te maken? Kortom: wat kan, mag en wil het college doen om een SMR in Noord-Holland te faciliteren? Een aanvullend onderzoek vindt hij niet noodzakelijk; wat JA21 betreft kan vooral worden doorgepakt richting realisatie. 295 Hij staat positief tegenover een werkbezoek aan NRG PALLAS, beveelt ook een bezoek aan de kerncentrale in Borssele aan en is voorstander van een expertmeeting.

De heer **Valk** (BBB) vindt het goed dat het rapport op basis van feiten wordt besproken. Volgens hem kunnen SMR's bijdragen aan een betrouwbaar en CO₂-vrij energiesysteem richting 2040- 300 2050. Omdat het kabinet inzet op uitbreiding van kernenergie, moet de provincie zich hier actief op voorbereiden. Kernenergie levert volgens hem continu en voorspelbaar vermogen en kan zo een stabiele basis vormen in de energiemix, vooral bij industriële clusters zoals het Noordzeekanaalgebied. BBB ziet ook kansen in nieuwe technologieën zoals gesmolten zoutreactoren (molten salt reactors). De provincie moet geen exploitant zijn, maar wel kaders

305 stellen en ruimtelijk vooruitdenken via bijvoorbeeld de Omgevingsvisie. Zorgvuldigheid is belangrijk, maar mag geen stilstand betekenen. BBB wil kennis opbouwen en voorbereid zijn op de toekomst. De fractie staat positief tegenover werkbezoeken aan NRG PALLAS, Borssele en een locatie voor nucleaire afvalopslag.

310 De heer **Van Haasen** (PVV) vindt het rapport waardevol voor een betrouwbare en betaalbare energietoekomst. Volgens hem hebben SMR's vooral meerwaarde bij directe levering van warmte en elektriciteit aan industriële clusters zoals het Noordzeekanaalgebied en de Boekelermeer. Daarmee kan netcongestie worden verminderd en de industrie worden versterkt. Hij benadrukt dat een stabiele energiebron nodig blijft als zon en wind tekortschieten. Daarom
315 pleit hij voor duidelijke ruimtelijke keuzes en opname in de Omgevingsvisie 2050. De provincie moet niet afwachten, maar kansrijke locaties onderzoeken en initiatieven in Den Helder en Opmeer benutten. De PVV steunt een objectief ruimtelijk onderzoek, inzet op draagvlak en staat positief tegenover een expertmeeting of werkbezoek aan NRG Pallas. Ook innovatieve technieken zoals thorium moeten volgens hem serieus worden verkend.

320 De heer **Klein** (ChristenUnie) noemt het rapport nuttig en is blij dat het Rijk kiest voor één gezamenlijk onderzoek. De energietransitie moet volgens hem primair via hernieuwbare energie verlopen. Kernenergie kan eventueel aanvullend zijn op de lange termijn, maar mag niet het vertrekpunt vormen. Als het Rijk kernreactoren in Noord-Holland wil bouwen, moet het gesprek
325 volgens hem beginnen bij inwoners, leefomgeving en gezondheid. Hij wijst op risico's, kostenoverschrijdingen en voorbeelden als Fukushima. De ChristenUnie wil het gesprek voeren, maar onder duidelijke voorwaarden: bescherming van leefomgeving en veiligheid, geen afwenteling van risico's op inwoners, een zorgvuldig participatieproces (met lessen uit Groningen), integrale ruimtelijke en ecologische afweging en aantoonbare publieke meerwaarde
330 voor de regio. Financiële risico's mogen niet bij de samenleving terechtkomen. De fractie staat open voor een verkennende rol van de provincie, met een integrale afweging bij bijvoorbeeld industriële clusters. Een ruimtelijke kansenkaart van het Rijk vindt hij een goede eerste stap. Een werkbezoek aan NRG PALLAS steunt hij, maar een uitgebreid provinciaal onderzoek zoals in Noord-Brabant vindt hij nu nog te vroeg.

335 De **voorzitter** geeft het woord aan gedeputeerde Gielen voor een reactie en de beantwoording van de vragen in de eerste termijn.

Gedeputeerde **Gielen** geeft aan dat het rapport over SMR-simulaties bedoeld was om de
340 potentie en voorwaarden voor haalbaarheid inzichtelijk te maken. Het rapport helpt daarbij,
maar laat ook zien dat er nog veel vragen zijn, bijvoorbeeld over waterimpact, lokaal draagvlak,
ruimte en warmtevraag. Verdere stappen zijn nodig voordat van daadwerkelijke haalbaarheid
kan worden gesproken. De provincie ziet haar rol op dit moment vooral als onderzoekend, in
IPO-verband. Het onderzoek is bewust gezamenlijk met alle provincies uitgevoerd, omdat de
345 vraagstukken niet specifiek Noord-Hollands zijn. Binnen het IPO wordt nu verkend of en hoe
vervolgonderzoek richting het Rijk kan plaatsvinden. Volgens gedeputeerde **Gielen** is dat op dit
moment de juiste plek voor het vervolg. Het Rijk is voorlopig bevoegd gezag. In de landelijke
SMR-strategie staat dat het Rijk voor de eerste SMR zelf bevoegd gezag wil zijn en pas daarna
wil bepalen of die rol naar provincies overgaat. Zolang er nog geen concrete eerste ontwikkeling
350 is, is een actieve rol voor Noord-Holland niet aan de orde. Op vragen over de concept-NRD
geeft zij aan dat via het IPO een gezamenlijke zienswijze is ingediend, waarin onder meer is
gevraagd rekening te houden met provinciale energieviesies. Noord-Holland heeft eerder bij het
Rijk aangedrongen op onderzoek naar voor- en nadelen van SMR's; dat heeft geleid tot het
huidige rapport. Verdere afstemming verloopt vooral via het IPO. Volgens gedeputeerde **Gielen**
355 zijn de initiatieven in Den Helder, Opmeer en Hilversum nog in een vroeg stadium en vereisen
nu geen provinciale actie. Wel is er contact met de gemeenten. Een grotere rol van de provincie
is pas aan de orde als landelijk vervolgonderzoek concreet wordt. Over Opmeer geeft zij aan dat
het pauzeren van RES-zoekgebieden vanwege SMR-plannen niet past binnen de RES-
doelstellingen, die tot 2030 over zon en wind gaan. Die opgave blijft staan. Daarom is vanuit de
360 energieregio een regieroute gestart om met Opmeer in gesprek te gaan over hoe de RES-doelen
alsnog gehaald kunnen worden. SMR-verkenningen en de RES-opgave moeten volgens haar los
van elkaar worden gezien. Interruptie van de heer **Faassen** (50PLUS), hij vraagt hoe
gedeputeerde **Gielen** de verhouding ziet tussen de RES-doelstellingen en het eventueel
wegvallen of pauzeren van zoekgebieden. Volgens hem kunnen zoekgebieden om verschillende
365 redenen afvallen en hij vraagt hoe dat zich verhoudt tot de gezamenlijke opgave. Gedeputeerde
Gielen antwoordt dat het vervallen van zoekgebieden niets verandert aan de RES-doelstelling
zelf. Die blijft staan. In het geval van Opmeer is het punt dat zoekgebieden worden gepauzeerd
vanwege de inzet op een SMR. Als een gemeente om een andere reden zoekgebieden zou
pauzeren, zou hetzelfde gesprek volgen. Het gaat erom dat de regionale afspraak om het RES-
370 bod te halen overeind blijft en dat gemeenten elkaar daarop aanspreken. Vervolginterruptie van
de heer **Faassen**, hij vraagt hoe het zit met gemeenteground en de zeggenschap die gemeenten
daarover hebben. De gedeputeerde antwoordt dat een gemeente zoekgebieden kan pauzeren,

375 maar dat dit gevolgen heeft voor de gezamenlijke RES-afspraken. Het gesprek hierover wordt binnen de energieregio gevoerd. Het gaat niet om afdwingen, maar om elkaar aanspreken op de gezamenlijke doelstelling. De heer **Kanink** (D66) verwijst naar het rapport waarin staat dat door de vele aanlandingen van wind op zee in het westen van het land SMR's mogelijk niet nodig zijn. Hij geeft aan dat hij hierover nog geen duidelijke opvatting van het college heeft gehoord en vraagt gedeputeerde **Gielen** om haar mening hierover. Gedeputeerde **Gielen** geeft aan dat zij het te vroeg vindt om nu al uitspraken te doen over een kansenkaart of de noodzaak van SMR's in 380 West-Nederland. Eerst is vervolgonderzoek nodig naar de ruimtelijke en inhoudelijke impact. Als er in IPO-verband aanvullend onderzoek komt, zal dat volgens haar moeten kijken naar ruimtelijke inpasbaarheid, lokaal draagvlak, beschikbaarheid van koelwater en andere randvoorwaarden. De aanlanding van wind op zee kan daarbij zeker een rol spelen, omdat die invloed heeft op de beschikbare ruimte en netcapaciteit. Interruptie van de heer **De Wit** (VVD), 385 hij begrijpt dat veel in IPO-verband wordt verkend, maar wijst erop dat ruimtelijke keuzes uiteindelijk regionaal verschillen. Hij vraagt hoe PS wordt geïnformeerd over de IPO-besprekingen en wat de samenwerkingsagenda en bijbehorende tijdslijnen concreet betekenen voor Noord-Holland. Gedeputeerde **Gielen** benadrukt dat het traject nog in een verkennende fase zit. Binnen het IPO wordt nu besproken of en hoe vervolgonderzoek plaatsvindt. Er zijn nog 390 geen concrete plannen of tijdslijnen. Zodra er meer duidelijkheid is, of een vervolgonderzoek wordt gestart, zal zij PS daarover informeren. De heer **De Wit** (VVD) vraagt om vóór de zomer een update over de stand van zaken rond de samenwerkingsagenda in IPO-verband.

Gedeputeerde **Gielen** zegt toe dat zij vóór de zomer, via een mededeling over IPO, terugkomt op de voortgang van de werkgroep. Daarbij benadrukt zij dat nog niet duidelijk is welke vorm een 395 eventueel vervolg precies zal krijgen. Interruptie van mevrouw **Engels** (CDA), zij vraagt wat GS richting het Rijk heeft aangegeven over de ambitie rond SMR's. Zij wil weten of Noord-Holland daarin terughoudend is of heeft aangegeven bereid te zijn om mee te denken. Gedeputeerde **Gielen** antwoordt dat Noord-Holland eerder aan het Rijk heeft laten weten dat de provincie graag onderzoek wil doen naar de voor- en nadelen van SMR's. Het huidige rapport dat met PS 400 wordt besproken, is de uitwerking van dat verzoek. Op dit moment is het provinciale standpunt dus dat eerst zorgvuldig onderzoek nodig is. Mevrouw **Engels** (CDA) wil weten wat het standpunt van GS op dit moment richting het Rijk is over SMR's in Noord-Holland nu het onderzoek is afgerond. Gedeputeerde **Gielen** antwoordt dat het huidige standpunt aansluit bij haar eerdere toelichting: er zijn nog veel openstaande vragen over SMR's. Die vragen spelen niet 405 alleen in Noord-Holland, maar breder in het land. Daarom wordt in IPO-verband gezamenlijk verkend hoe hiermee om te gaan. Het Rijk is hierover ook in gesprek met het IPO.

De **voorzitter** geeft het woord aan de commissieleden in de tweede termijn.

410 De heer **De Wit** (VVD) constateert dat er breed wordt gedeeld dat het huidige onderzoek nog veel vragen open laat. Dat geldt onder meer voor economische haalbaarheid, impact op industriële clusters, veiligheid, koelwater en risico's voor de leefomgeving. Juist daarom vindt hij het waardevol om het gesprek met NRG Pallas aan te gaan. Hij stelt voor een kleine werkgroep van Statenleden te vormen om, samen met de griffie, een passend vervolg te

415 organiseren. In reactie op opmerkingen van Volt over geopolitieke afhankelijkheid onderschrijft hij het belang van Europese energie-onafhankelijkheid. Volgens hem moet worden voorkomen dat Nederland opnieuw afhankelijk wordt van niet-Europese energieleveranciers. Over energiebesparing benadrukt de heer **De Wit** dat de VVD daar voorstander van is. Tegelijk verwacht hij dat de elektriciteitsvraag richting 2050 met een factor drie à vier toeneemt.

420 Energiebesparing alleen is volgens hem dan onvoldoende; aanvullende opwek is noodzakelijk, mogelijk ook via SMR's. Hij verwerpt de suggestie dat aandacht voor SMR's ten koste gaat van andere oplossingen. Volgens hem kan juist extra inzet op onderzoek en ontwikkeling bijdragen aan versnelling van de energietransitie. De heer **Kanink** (D66) reageert dat zijn eerdere opmerking vooral gaat over de situatie in Opmeer, waar wordt gesuggereerd dat met de komst

425 van een SMR andere opgaven, zoals de RES-afspraken, niet meer hoeven te worden uitgevoerd. Hij vraagt of de heer De Wit het met hem eens is dat dit niet de bedoeling kan zijn wanneer naar nieuwe energiebronnen wordt gekeken. De heer **De Wit** (VVD) antwoordt dat hij de discussie breder heeft geïnterpreteerd dan alleen de casus Opmeer. Specifiek over Opmeer stelt hij dat de bestuurlijke afspraken binnen de RES-regio Noord-Holland Noord leidend zijn. Verkenning van

430 andere technieken, zoals SMR's, mag volgens hem niet in de plaats komen van eerder gemaakte afspraken en doet geen afbreuk aan de ondertekende doelstellingen. Interruptie van mevrouw **Vonck** (PvdD), zij vraagt aan de VVD of energiebesparing niet breder moet worden bekeken. Als de elektriciteitsvraag twee tot drie keer toeneemt, kan volgens haar ook worden gestuurd via keuzes over welke industrie Noord-Holland wil behouden of aantrekken. Zij vraagt of de heer

435 De Wit bereid is daar ook naar te kijken als onderdeel van energiebesparing. De heer **De Wit** zegt dat de VVD inzet op behoud en versterking van energie-intensieve industrie in Noord-Holland, vanwege het belang voor economie en werkgelegenheid. Daarvoor is volgens hem voldoende duurzame en betaalbare energie nodig. Mevrouw **Vonck** vraagt in een vervolgvraag of de VVD ook bereid is te overwegen om bepaalde industrie niet te behouden, zodat ruimte

440 ontstaat voor minder energie-intensieve bedrijvigheid. De heer **De Wit** antwoordt dat de VVD

geen voorstander is van een economie die alleen draait op diensten zoals marketing en consultancy. Er moet volgens hem ook geproduceerd worden en daarvoor is energie nodig. Daarom ziet de VVD geen reden om bewust energie-intensieve industrie af te bouwen. De heer **De Wit** rondt af met een oproep aan collega's om zich bij hem te melden als zij willen
445 deelnemen aan een werkgroep die een werkbezoek aan NRG PALLAS voorbereidt. Samen met de griffie zal worden gekeken naar een geschikt moment. Hij is tevreden met de toezegging van gedeputeerde **Gielen** om PS voor de zomer te informeren over de voortgang in IPO-verband. Verder benadrukt hij dat, mocht de provincie op termijn bevoegd gezag worden, tijdig duidelijk moet zijn hoe dat wordt georganiseerd. Hij kijkt uit naar de uitkomsten van de IPO-
450 verkenningen en wat dat betekent voor Noord-Holland.

13 Rondvraag gedeputeerde Gielen (Klimaat en Energie)

Er zijn twee rondvragen ingediend voor gedeputeerde Gielen. Een rondvraag van de VVD over informatievoorziening windturbines gemeente Wijdmeren en een rondvraag van JA21 over
455 Netcongestie.

De **voorzitter** geeft het woord aan de heer De Wit (VVD), indiener van de rondvraag over de informatievoorziening windturbines gemeente Wijdmeren. De heer **De Wit** (VVD) meldt dat hij de vergadering moet verlaten en dat de vragen schriftelijk beantwoord mogen worden door de
460 gedeputeerde.

De **voorzitter** geeft het woord aan de heer Mantel (JA21) voor de rondvraag over netcongestie.

De heer **Mantel** (JA21) meldt dat in de afgelopen week er meerdere berichten verschenen in de
465 media over ernstige netcongestie in onder andere Utrecht, Flevoland en Gelderland. In deze provincies is het elektriciteitsnet zodanig overbelast dat nieuwe aansluitingen voor bedrijven en soms zelfs woningbouwprojecten onder druk staan of worden uitgesteld. Ook in Noord-Holland is er al geruime tijd sprake van knelpunten op het stroomnet. In verschillende regio's, waaronder Noord-Holland Noord en delen van de Metropoolregio Amsterdam, zijn er
470 beperkingen voor grootverbruikersaansluitingen en staan uitbreidingen van bedrijventerreinen onder druk. JA21 maakt zich zorgen over de gevolgen van netcongestie voor de voortgang van woningbouwprojecten, de ontwikkeling van bedrijventerreinen, de leveringszekerheid voor inwoners en ondernemers en de haalbaarheid van de energietransitie. De fractie van JA21 legt daarbij een aantal vragen voor aan GS. Hoe verhoudt de huidige situatie in Noord-Holland zich

475 tot de recente problematiek in Utrecht, Flevoland en Gelderland? In welke regio's binnen Noord-Holland zijn op dit moment de grootste knelpunten zichtbaar? Welke concrete gevolgen heeft dit voor geplande woningbouw en economische ontwikkelprojecten? Welke maatregelen treft de provincie in samenwerking met netbeheerders en gemeenten, om verdere vertragingen te voorkomen en uitbreiding van het net te versnellen? Verwacht GS op korte termijn aanvullende
480 beperkingen voor aansluitingen in Noord-Holland?

De **voorzitter** geeft het woord aan gedeputeerde Gielen voor de beantwoording van de vragen in de eerste termijn.

485 Gedeputeerde **Gielen** geeft aan dat de netcongestie in Noord-Holland ernstig is. TenneT heeft in januari gemeld dat zonder extra maatregelen het net overbelast raakt; op sommige plekken al vóór 2027. In tegenstelling tot Utrecht, Gelderland en Flevoland gaat het in Noord-Holland vooralsnog vooral om grootverbruikers die op een wachtlijst staan. Kleinverbruikers, zoals woningbouw, lijken nu nog minder geraakt, maar de situatie kan snel veranderen. In vrijwel heel
490 Noord-Holland zijn maatregelen nodig, behalve rond Oostzaan waar nog beperkte ruimte is. Netuitbreiding wordt in het zuiden van de provincie verwacht tussen 2033–2036 en in het noorden tussen 2035–2038. De wijziging van de reserveringssystematiek door de ACM per 1 juli (volledig per 1 januari) brengt onzekerheid mee voor woningbouw; hierover lopen gesprekken met netbeheerders, ACM, VNG en IPO. De provincie werkt samen met partners via
495 onder meer de Taskforce Energie–infra om netuitbreiding te versnellen. Er wordt gekeken naar versnelling van ruimtelijke procedures, mogelijke overdracht van bevoegd gezag (in overleg met gemeenten), actief grondbeleid en initiatieven zoals energiehubs. Op korte termijn verwacht het college geen directe nieuwe beperkingen, maar de situatie is onzeker en vraagt blijvende aandacht.

500

*Op verzoek van gedeputeerde Olthof heeft de commissie bij heropening van de vergadering ingestemd met de behandeling van de rondvraag over ICL **voorafgaand** aan de bespreking van agendapunt 14a. Informatievoorziening uitvoering en handhaving provinciale bedrijven per 21 januari 2026*

505

15 Rondvraag gedeputeerde Olthof (portefeuilles Gezondheid, Milieu, Voorzieningen, Cultuur en Sport)

Er is een rondvraag aangemeld over handhaving bij de kunstmestfabriek ICL door de SP.

510 De **voorzitter** geeft het woord aan de heer Kes voor de rondvraag voor gedeputeerde Olthof van de SP over handhaving bij kunstmestfabriek ICL.

De heer **Kes** (SP) vraagt of de door ICL toegezegde gaswasser, noodzakelijk om aan de emissiedoelstellingen van de nieuwe vergunning te voldoen, mogelijk niet wordt gerealiseerd
515 vanwege financiële problemen. Hij geeft aan dat inmiddels is gebleken dat de vergunning al is verleend. Dat roept bij zijn fractie verbazing op, omdat zij ervan uitgingen dat ICL moest aantonen hoe de uitstoot zou worden verlaagd (bijvoorbeeld van 30 naar 12 mg) en dat de gaswasser daarbij een voorwaarde was. Hij vraagt aan gedeputeerde **Olthof** hoe extra toezicht en handhaving worden geborgd zodra de vergunning definitief is, zeker nu onzeker is of de
520 toegezegde installatie daadwerkelijk wordt gerealiseerd.

De **voorzitter** geeft het woord aan gedeputeerde Olthof voor de beantwoording van de rondvraag.

525 Gedeputeerde **Olthof** bevestigt dat de nieuwe vergunning voor ICL is gepubliceerd en ingaat. Hij geeft aan dat ook hij verrast was door het besluit van ICL om de gaswasser niet in de eerder aangekondigde vorm te realiseren. De nieuwe vergunning bevat echter de angescherpte emissienormen en die zullen onverkort worden gehandhaafd. Met het ingaan van de nieuwe vergunning vervalt de oude LOD (last onder dwangsom), omdat die gebaseerd was op de oude
530 vergunning. Daarom is alvast een voornemen voor een nieuwe LOD naar ICL gestuurd. In de oude situatie gold een emissiegrens van 30 mg; in de nieuwe LOD wordt dat 12 mg. Ook het dwangsombedrag wordt fors verhoogd: van €125.000 naar €1.250.000 per overtreding, met twee verbeuringsmomenten, wat kan oplopen tot maximaal €2,5 miljoen. ICL kan hierop nog een zienswijze indienen; daarna volgt de reguliere procedure. Volgens gedeputeerde **Olthof**
535 onderstreept deze forse verhoging dat de provincie de nieuwe vergunning streng zal handhaven en hier actief op zal toezien.

De heer **Kes** (SP) vraagt wat “extra streng handhaven” concreet betekent. Gaat de provincie bijvoorbeeld zelf metingen uitvoeren in plaats van alleen te vertrouwen op ICL? Daarnaast vraagt
540 hij of ICL in de nieuwe vergunning niet had moeten aantonen hoe het de strengere emissienormen gaat halen, nu de eerder toegezegde gaswasser niet doorgaat. Gedeputeerde **Olthof** begrijpt de frustratie, maar benadrukt dat de provincie een norm vastlegt (12 mg) en niet

voorschrijft met welke installatie ICL die moet halen. Die norm is gebaseerd op best beschikbare technieken en zal strikt worden gehandhaafd. De nieuwe last onder dwangsom is fors verhoogd, wat volgens hem laat zien dat het menens is. Er komen onafhankelijke metingen, al is de uitvoering afhankelijk van beschikbare meetcapaciteit bij geaccrediteerde partijen. De heer **Kes** (SP) vraagt of de metingen in opdracht van ICL worden uitgevoerd en of ICL vooraf niet hoeft aan te tonen hoe zij de norm van 12 mg gaat halen, maar dat dit pas achteraf via handhaving wordt getoetst. Gedeputeerde **Olthof** antwoordt dat de omgevingsdienst opdracht geeft voor de metingen, dus niet ICL zelf. De metingen worden uitgevoerd door een gecertificeerd bureau. De norm van 12 mg is volgens hem haalbaar op basis van beschikbare technieken. Hoe ICL die norm bereikt, via een installatie, minder productie of een andere maatregel, is aan het bedrijf zelf. De provincie schrijft geen specifieke techniek voor, maar handhaaft op het naleven van de vastgestelde norm.

555

14 B-agenda Gezondheid en Milieu

14.a Informatievoorziening uitvoering en handhaving provinciale bedrijven per 21 januari 2026

Toelichting:

560 Het college van Gedeputeerde Staten informeert Provinciale Staten drie keer per jaar over de uitvoering en handhaving (U&H) bij bedrijven die onder provinciaal gezag vallen (voorheen VTH-brief).

De heer **Kes** (SP) is kritisch op ICL en geeft aan dat zijn fractie het vertrouwen in het bedrijf kwijt is. Hij vindt het onacceptabel dat op een bewonersavond een gaswasser is toegezegd, terwijl later via de media wordt gemeld dat die investering niet doorgaat. Volgens hem zijn de aangescherpte emissienormen realistisch en technisch haalbaar; andere bedrijven voldoen er immers ook aan. Dat ICL dat niet doet, vindt hij onaanvaardbaar. Hij wijst erop dat de huidige systematiek vooral bestaat uit handhaving achteraf via last onder dwangsom en langdurige juridische procedures, die bedrijven kunnen rekken. Dat frustreert hem, mede omdat de uitstoot volgens hem breed als schadelijk wordt erkend. Zijn kritiek richt zich niet alleen op de gedeputeerde, maar ook op de beperkingen van landelijke wetgeving. De SP overweegt een motie in te dienen tijdens de Statenvergadering en kondigt een twee minuten debat aan onder voorbehoud van het verloop van het debat. Daarnaast roept hij gedeputeerde **Olthof** op om zo actief en streng mogelijk te handelen binnen de bestaande kaders en om te delen welke aanvullende stappen mogelijk zijn om scherper toezicht te houden en herhaling in de toekomst

575

te voorkomen. Interruptie van de heer **Teeuwen** (BBB), hij begrijpt de frustratie van de heer Kes maar tegelijkertijd heeft hij de indruk dat GS en de omgevingsdienst het dossier zeer serieus oppakken, binnen de kaders van de geldende wetgeving. Die wetgeving kan niet zomaar worden gewijzigd en ontwikkelt zich bovendien op basis van nieuwe inzichten. Hij wijst er ook op dat het productieproces zelf invloed heeft op de uitstoot en dat het bedrijf inmiddels stevig is gewaarschuwd. Daarom vraagt hij aan de heer Kes of hij werkelijk zo weinig vertrouwen heeft in een goede afloop dat hij het nodig vindt om hierover een apart debat van twee minuten aan te vragen. De heer **Kes** antwoordt dat zijn vertrouwen in ICL verdwenen is. Hij erkent dat gedeputeerde Olthof moet handelen binnen de landelijke wetgeving, maar wil in het debat expliciet horen dat dit ook echt het maximale is wat de provincie juridisch kan doen. Hij vindt het belangrijk dat wordt vastgelegd dat de provincie alles doet wat binnen haar bevoegdheden mogelijk is. Mocht blijken dat de wettelijke kaders tekortschieten, dan is dat volgens hem ook een politieke conclusie die landelijk moet worden opgepakt. Dat kan wat hem betreft een uitkomst van het debat zijn. De heer **Teeuwen** (BBB) zegt dat emotie en ratio gescheiden moeten blijven en dat de commissie zich moet richten op wat juridisch haalbaar is. De heer **Kes** antwoordt dat emotie en ratio voor hem samen kunnen gaan. Als volksvertegenwoordiger wil hij het onbegrip uit de samenleving vertalen naar het debat. Zijn kernvraag is of dit echt het maximale is wat de provincie kan doen. Als dat zo is, dan moet volgens hem worden geconcludeerd dat het systeem tekortschiet.

De heer **Van der Heijden** (D66) is van mening dat de U&H-brief vaak een somber beeld schetst, maar dat hij ook oog wil houden voor positieve ontwikkelingen. Over ICL zegt hij blij te zijn dat de vergunning definitief is en dat de norm is aangescherpt. Tegelijk herkent hij, net als bij Tata, een patroon van toezeggen en niet nakomen, wat het vertrouwen schaadt. Hij wil echter niet direct pleiten voor sluiting van bedrijven; daar is het stelsel niet op ingericht. Over de datacenters in de Haarlemmermeer vraagt hij waarom een gedoogbeschikking is afgegeven terwijl de vergunning nog niet volledig rond was, zeker gezien de gevoeligheid van het onderwerp. Ook vraagt hij of vier datacenters met dezelfde eigenaar als één geheel moeten worden beschouwd, gelet op afspraken over vloeroppervlak en megawatt. Ten slotte vraagt hij naar de stand van zaken rond Ketjen. De gemeente Amsterdam zou in maart een besluit willen nemen en vooraf de provincie consulteren. Hij wil weten of er al zicht is op een oplossing.

De heer **Mantel** (JA21) sluit zich aan bij de vragen over de datacenters en vraagt de gedeputeerde om daar duidelijkheid over te geven.

De heer **Teeuwen** (BBB) steunt de lijn van GS om duidelijk te handhaven en rechtszekerheid te bieden. Hij merkt op dat de U&H-brief steeds omvangrijker wordt en vooral uit lopende procedures bestaat. Daardoor is het lastig om te zien of de leefomgeving daadwerkelijk verbetert. BBB pleit daarom voor een duidelijkere rapportage, bijvoorbeeld met een dashboard, een managementsamenvatting en meer trendinformatie, zodat beter kan worden gestuurd. Ook vraagt hij om inzicht in de inzet van capaciteit bij de omgevingsdiensten. Interruptie van de heer **Van der Heijden** (D66), hij vraagt of de heer **Teeuwen** niet op de stoel van het management van de omgevingsdienst gaat zitten door inzicht in capaciteit te vragen. De heer **Teeuwen** zegt dat hij niet wil sturen op de uitvoering, maar inzicht wil in hoeveel capaciteit op specifieke bedrijven wordt ingezet, zodat PS de controlerende rol goed kan vervullen. De heer **Van der Heijden** zegt dat inzicht in OD-capaciteit via de begroting loopt en niet per se in deze brief hoeft. De heer **Teeuwen** vervolgt zijn betoog met twee vragen: hoe verhouden de maatwerkafspraken met Tata Steel zich tot de uitgebreide passages in de U&H-brief, en maakt de gedeputeerde zich zorgen over de voortgang van het CO₂-gebruik van het AEB, onder meer voor de glastuinbouw?

Mevrouw **Egbers** (PvdD) vraagt of de commissie meer informatie kan krijgen over de activiteiten van de Omgevingsdienst Noord-Holland Noord. Omdat de commissie over de financiële middelen gaat, wil zij beter inzicht in wat de OD concreet doet, mede om draagvlak te versterken. Over ICL sluit zij zich aan bij de verontwaardiging van de SP. Zij verwijst naar een bewonersbijeenkomst waarin de algemeen directeur van ICL Europa expliciet toezegde dat de gaswasser zou worden vervangen en dat er geen discussie was over financiering. Nu die investering niet doorgaat, vindt zij dat een ernstige aantasting van vertrouwen. Zij vraagt of GS bereid is een moreel appèl op ICL te doen, ook al is de gaswasser juridisch niet afdwingbaar. Daarnaast vraagt zij naar de stand van zaken van de metingen van september en oktober vorig jaar. Over Tata Steel heeft zij drie aandachtspunten. Ten eerste vraagt zij naar de voortgang van het aanzeggingsbesluit rond de kookgasfabriek 2. Zij wijst op de gezondheidsrisico's en de vraag of herstel realistisch is zonder grote investeringen. Ten tweede stelt zij dat ook kookgasfabriek 1 sterk verouderd is en mogelijk niet kosteneffectief aan stikstofnormen kan voldoen. Zij benadrukt dat de commissie zich bewust moet zijn van de beperkingen van de huidige wetgeving. Tot slot uit zij haar zorgen over de opslag van staalslakken op het Tata-terrein. Na verplaatsing van de berg vreest zij dat een nieuw bodemprobleem ontstaat. Volgens haar moet worden voorkomen dat een afvalprobleem wordt verschoven en nieuwe verontreiniging ontstaat.

645

De heer **Faassen** (50PLUS) complimenteert de gedeputeerde en de omgevingsdiensten voor hun inzet, maar stelt dat uit de brief blijkt dat bedrijven ondanks provinciaal toezicht jarenlang kunnen blijven opereren bij overtredingen. Hij sluit zich aan bij de zorgen van de SP en suggereert dat sommige bedrijven mogelijk rekken, omdat de erfpachtovereenkomst in 2040 afloopt. Hij vraagt op welke gronden in het algemeen tot onmiddellijke sluiting kan worden overgegaan. Bij bewoners groeit volgens hem het gevoel van rechtsongelijkheid: bij een zware snelheidsovertreding wordt direct het rijbewijs ingenomen en een restaurant kan bij overtreding van de Warenwet direct worden gesloten. Hij vraagt of economische belangen van grote bedrijven zwaarder wegen dan de bescherming van een schone leefomgeving en verzoekt GS om een reactie.

655

Statenlid **Laport** (GL) vindt dat de informatievoorziening van ICL via een website onvoldoende is. Hij sluit zich aan bij de kritiek op het niet plaatsen van de gaswasser en vindt dat opnieuw financieel gewin boven gezondheid en woongenot wordt gesteld. Ook wijst hij op het voornemen van ICL om slechts 10% van de vervuilde bodem te saneren, terwijl het bedrijf zelf de vervuiling heeft veroorzaakt. Hij vraagt GS hoe wordt voorkomen dat kosten uiteindelijk bij de samenleving terechtkomen. Over Tata Steel spreekt hij van een terugkerend patroon van vertraging, het aanvechten van maatregelen en het uitstellen van naleving. Hij wijst erop dat oude installaties, zoals de kookgasfabrieken, onder bestaande vergunningen kunnen blijven draaien terwijl zij een grote belasting vormen voor de omgeving. Bij de sinterfabriek ontbreken normen voor niet-dioxineachtige stoffen; kan GS bevorderen dat daarvoor alsnog emissienormen worden vastgesteld? Bij de continugietmachine 22 zijn twee dwangsommen opgelegd zonder zichtbaar effect; welke zwaardere interventie wordt overwogen als ook een volgende dwangsom niet leidt tot naleving? Het meten van emissies loopt vertraging op door capaciteitsgebrek bij meetbureaus; kan de provincie extra meetcapaciteit organiseren of Tata verplichten zelf bij te dragen aan snellere metingen? Tot slot vraagt hij hoe wordt omgegaan met de opvallend hogere uitstootcijfers in het milieujaarverslag 2024 en hoe wordt geborgd dat er een betrouwbare nulmeting ligt in het kader van de maatwerkafspraken en toekomstige resultaatsverplichtingen.

675

Mevrouw **Van den Bogaerde** (Volt) valt het op dat de omgevingsdienst vaak pas actief communiceert wanneer er al onrust in een buurt is, zoals bij Ketjen en ICL. Zij vraagt hoe de communicatie proactiever kan, bijvoorbeeld door eerder aan te sluiten bij burgeroverleggen en

inwoners beter en tijdiger te informeren. Daarnaast vraagt zij naar het proces rond een
680 mogelijke intrekking van een vergunning bij Tata Steel. Als de OD besluit tot intrekking, gaat
dat dan direct in? Wat gebeurt er in de periode tussen intrekking en een eventuele uitspraak van
de rechter als het besluit wordt aangevochten? Ook wil zij weten wanneer de eerste
meetresultaten worden verwacht. Tot slot noemt zij de onduidelijkheid rond het elektronisch
milieujaarverslag zorgelijk en vraagt zij om snelle opheldering en terugkoppeling aan de Staten.

685

Mevrouw **Buit** (ChristenUnie) zegt dat zij het gevoel van de SP goed begrijpt en dat zij zelf ook
cynisch wordt van de gang van zaken rond ICL. Tijdens een werkbezoek wekte ICL volgens haar
de indruk omwonenden serieus te nemen en overlast te willen verminderen, maar het niet
plaatsen van de gaswasser ondermijnt dat vertrouwen. Zij is wel positief over de verhoging van
690 de last onder dwangsom en hoopt dat die zodanig is dat investeren in een gaswasser
aantrekkelijker wordt dan het betalen van dwangsommen. Tot slot spreekt zij haar zorg uit dat
ICL dreigt uit te groeien tot een “nieuwe Tata Steel” en vraagt zij wat de provincie kan doen om
dat te voorkomen. Over Tata Steel zelf onderschrijft zij de zorgen die eerder zijn uitgesproken.

695 De **voorzitter** geeft het woord aan gedeputeerde Olthof voor een reactie en de beantwoording
van de vragen in de eerste termijn.

Gedeputeerde **Olthof** begrijpt de emoties rond ICL en zegt die ook zelf te voelen, zeker richting
de omwonenden. Afspraken moeten betrouwbaar zijn. Tegelijk benadrukt hij dat hij als bevoegd
700 gezag op basis van feiten moet handelen. Hij maakt onderscheid tussen geurhinder en directe
gezondheidseffecten. De geur veroorzaakt volgens hem ernstige hinder, wat impact heeft op
het welzijn van bewoners. De GGD heeft echter aangegeven dat de zoutzuuremissies geen
directe gezondheidsschade veroorzaken. Hij waarschuwt daarom voor stellige uitspraken over
gezondheid die niet feitelijk zijn onderbouwd. Het beeld dat het bedrijf vooral tijd rekt, herkent
705 hij niet. Volgens hem laat de provincie juist zien dat zij stevig optreedt: er is direct een
voornemen tot een fors verhoogde last onder dwangsom opgelegd, tien keer zo hoog als
voorheen, met snellere verbeuringsmomenten. In de nieuwe vergunning moet ICL per direct aan
de zoutzuurnorm voldoen en binnen een half jaar aan de geurnormen. Over metingen erkent hij
het capaciteitsprobleem in de markt. Daarom heeft de omgevingsdienst een eigen meetdienst
710 opgezet. Die moet echter eerst een accreditatieproces doorlopen voordat metingen juridisch
gebruikt kunnen worden voor handhaving. Daarnaast zijn metingen technisch complex en
afhankelijk van omstandigheden zoals wind, toegang tot installaties en veiligheid. Interruptie

van de heer **Teeuwen** (BBB), hij vraagt of er wel echt sprake is van afspraken met ICL, of dat de provincie misschien te goed van vertrouwen is geweest. Gedeputeerde **Olthof** antwoordt dat GS
715 geen onderhandse afspraken met ICL heeft. Wat afdwingbaar is, staat in de vergunning. De toezegging over de gaswaster was een uitspraak van ICL zelf op een bewonersavond, maar dat is geen juridisch afdwingbare afspraak. Alleen wat expliciet in de vergunning is vastgelegd, kan worden gehandhaafd. Over de metingen meldt hij dat de rapportages van september en oktober op 16 december zijn ontvangen en inmiddels zijn geanalyseerd. De meting van september liet
720 een overschrijding zien; daarvoor is een voornemen tot invordering van de last onder dwangsom verstuurd. De meting van oktober viel binnen de norm. Daarnaast zijn recent opnieuw metingen verricht in het kader van de nieuwe vergunning; de resultaten daarvan volgen later. Interruptie van mevrouw **Egberts** (PvdD), zij vraagt in een interruptie of deze cijfers ook openbaar worden gemaakt. Gedeputeerde **Olthof** antwoordt dat de meetcijfers van medio
725 februari zijn. De rapportages worden deze maand openbaar gemaakt via de website. Interruptie van de heer **Kes** (SP), hij vraagt of, wanneer de nieuwe vergunning ingaat en direct wordt gemeten, de provincie dan echt een jaar moet wachten voordat die metingen juridisch gebruikt mogen worden voor handhaving. Zit de provincie daarmee aan haar maximale handhavingscapaciteit? En wat is het uiterste wat wel mogelijk is? Gedeputeerde **Olthof**
730 verduidelijkt dat zijn eerdere toelichting over meetcapaciteit zowel op Tata Steel als op ICL van toepassing is. Het probleem is niet zozeer financieel, maar ligt bij de beperkte capaciteit in de markt. In Nederland zijn slechts vijf geaccrediteerde meetinstituten. De eigen meetdienst van de omgevingsdienst moet echter eerst een jaar draaien en worden geaccrediteerd door de Raad voor Accreditatie voordat de metingen juridisch mogen worden gebruikt in
735 handhavingstrajecten. Dat jaar geldt als noodzakelijke proef- en certificeringsperiode. Gedeputeerde **Olthof** vervolgt zijn betoog en benadrukt dat GS scherp vergunt en daarbij de ondergrens van wat juridisch en technisch haalbaar is opzoekt. Als voorbeeld noemt hij de norm voor zoutzuur: hoewel een lagere waarde wenselijk zou zijn, is 12 mg op basis van beschikbare technieken en installaties het maximaal haalbare binnen de wet. Hij wijst erop dat de provincie
740 actief handhaaft, wat ook blijkt uit de uitgebreide U&H-brief en de lopende lasten onder dwangsom, onder meer bij de kookgasfabrieken. Volgens hem wordt niet volstaan met waarschuwingen, maar worden daadwerkelijk maatregelen opgelegd en vervolgstappen voorbereid waar nodig. De provincie stelt duidelijke grenzen in vergunningen en handhaaft bij overtredingen conform landelijke protocollen. Binnen dat kader zegt hij dat GS het maximale
745 doet wat juridisch mogelijk is. Gedeputeerde **Olthof** zegt dat de gedoogbeschikking voor het datacenter is afgegeven omdat de vergunningprocedure al lang liep en de vertraging niet aan

het bedrijf lag. De beschikking geldt alleen voor fundering en ruwbouw en is verleend omdat er concreet zicht was op legalisatie. Dit gebeurt alleen bij bijzondere omstandigheden. De vier datacenters van EdgeConneX zijn afzonderlijke gebouwen en worden niet als één geheel of
750 hyperscale gezien. De vergunning is verleend binnen de ruimtelijke kaders die de gemeente heeft vastgesteld. Gedeputeerde **Olthof** geeft aan dat hij geen zicht heeft op eventuele afspraken rond Ketjen. Als die er zijn, is het aan Ketjen en de gemeente Amsterdam om daarover naar buiten te treden. Hij kan daar op dit moment niets over melden. Hij benadrukt dat de U&H-brief juist is uitgebreid op verzoek van de Staten. Hij begrijpt de wens tot verbetering
755 en wil dit meenemen bij het beleidskader Gezonde Leefomgeving, maar wil voorkomen dat dit tot veel extra werk leidt. Voor nu verandert hij niets aan de brief, tenzij de Staten dat expliciet wensen. Gedeputeerde **Olthof** geeft aan dat de U&H-brief bedoeld is om over deze specifieke casussen te spreken, niet om tussentijds een gedetailleerd overzicht van de capaciteit te geven. Jaarlijks wordt bij de begroting, het uitvoeringsprogramma en de jaarverslagen van de
760 omgevingsdiensten integraal gekeken naar inzet en activiteiten. Hij heeft daarom geen voornemen om extra tussentijdse rapportages over capaciteit op te stellen. Wel benadrukt hij dat een groot deel van de capaciteit naar de bedrijven met de grootste impact op de leefomgeving gaat, zoals ook uit de brief blijkt. Gedeputeerde **Olthof** zegt dat er geen directe koppeling is tussen de U&H-brief en de maatwerkafspraken. Indirect kan het gedrag van Tata
765 Steel wel meewegen, maar formeel staan beide los van elkaar. De gedeputeerde zegt dat hij zich geen directe zorgen maakt over de CO₂-levering aan de glastuinbouw. Een vergunning wordt pas verleend als vaststaat dat de CO₂ aan de vereiste kwaliteitsnormen voldoet. Zolang daar geen zekerheid over is, wordt er geen vergunning afgegeven. Volgens hem wordt hier zorgvuldig in gehandeld.

770 Gedeputeerde **Olthof** benadrukt dat het publieke signaal vanuit bewoners al een krachtig moreel appèl is. De taak van GS is om ICL aan de vergunning te houden, met name aan de zoutzuurnorm. De gedeputeerde zegt toe daarop te handhaven. Over de kooksgasfabriek (KGF)-2, licht hij toe dat de aanzeggingstermijn van 12 maanden in december is verlopen. De omgevingsdienst beoordeelt nu wat er in die periode is gebeurd en wat de technische staat van
775 de ovens is. Zodra daar duidelijkheid over is, wordt PS geïnformeerd. De KGF-1 is een andere installatie met een andere techniek en kon daarom niet gelijktijdig worden meegenomen. Ook daar loopt een last onder dwangsom. Op basis van de beoordeling zal worden bepaald wat de volgende stap is. Hij wil daar niet op vooruitlopen, maar wijst erop dat de aanpak bij KGF-2 een indicatie kan geven van mogelijke vervolgstappen. De gedeputeerde geeft aan dat de
780 staalslakken een hardnekkig probleem blijven. Hij wacht op duidelijkheid vanuit het Rijk over de

toekomstige status en toepassing van staalslakken; dat is volgens hem cruciaal voor een structurele oplossing. Een deel van de huidige staalslakken voldoet aan de vergunningseisen. GS blijft dit toetsen. Een ander deel moet worden afgevoerd; daarvoor is een last onder dwangsom opgelegd aan Tata Steel. Het probleem is echter waar de staalslakken naartoe
785 kunnen. Eerder zijn partijen staalslakken naar de Baltische Staten verscheept, maar daar is inmiddels aangegeven dat men die niet langer wil ontvangen. Dat maakt de afvoer complex. Een vergunning kan volgens de gedeputeerde alleen per direct worden ingetrokken bij acuut gevaar voor de volksgezondheid of een ernstig milieu-incident. Ook dan moet altijd een proportionaliteitsafweging worden gemaakt, bijvoorbeeld tussen tijdelijke stillegging of
790 definitieve sluiting. Bij reguliere overtredingen is directe sluiting niet aan de orde. Op de vraag of economische belangen zwaarder wegen dan volksgezondheid antwoordt hij dat het provinciale beleidskader Gezonde Leefomgeving juist laat zien dat volksgezondheid centraal staat. Over het standpunt van ICL om slechts 10% te saneren geeft hij aan dat GS het daar niet mee eens is.

795 Gedeputeerde **Olthof** wijst erop dat er drie continugiet-machines zijn, waarvan er bij twee serieuze problemen spelen. Over de volgende stap kan hij nu geen definitieve uitspraak doen. Dat kan variëren van een nieuwe last onder dwangsom tot zwaardere maatregelen, zoals (tijdelijke) stillegging. Die afweging wordt opnieuw gemaakt op basis van de situatie; niets doen is geen optie.

800 Over het elektronisch milieujaarverslag geeft hij aan dat de omgevingsdienst de hogere uitstootcijfers heeft gesignaleerd. Er is om toelichting gevraagd en die is ontvangen, maar GS is daar niet tevreden mee. Er wordt doorgevraagd totdat er duidelijkheid is. Interruptie van statenlid **Laport**, hij wijst erop dat voor de maatwerkafspraken betrouwbare referentiecijfers nodig zijn. Als 2024 opvallend hoge uitstootcijfers laat zien, kan dat het beeld van toekomstige
805 reducties vertekenen. Gedeputeerde **Olthof** erkent dat dit precies het punt is: welk jaar kies je als referentie en hoe betrouwbaar zijn die cijfers? Het vertrekpunt is cruciaal voor de maatwerkafspraken. Hij benadrukt dat uitstootcijfers per jaar kunnen schommelen door factoren als productievolume, capaciteit en weersomstandigheden. Daarom moet zorgvuldig worden bepaald welk referentiejaar passend en representatief is.

810 Volgens de gedeputeerde zijn stappen gezet wat betreft actieve communicatie met de omgeving. Die verantwoordelijkheid ligt niet alleen bij de provincie, maar ook bij het bedrijf en de gemeente. Bij meerdere klachten wordt contact opgenomen met de omwonenden en zo nodig een bewonersavond georganiseerd. De provincie probeert actief te reageren op signalen, zoals bij geurhinder. Interruptie van mevrouw **Van den Bogaerde** (Volt), zij wijst erop dat de

815 provincie vooral achteraf reageert bij klachten. In het geval van ICL werd op een bewonersavond een duidelijke toezegging gedaan die later niet werd nagekomen. Zij vraagt of er dan ook een rol is voor de provincie om zelf richting bewoners te communiceren of het gesprek opnieuw aan te gaan. De gedeputeerde noemt het een terechte vraag. Hij zegt dat het steeds een afweging is wanneer de provincie zelf communiceert. Tegelijk wil hij niet de verantwoordelijkheid van een
820 bedrijf overnemen. Als een bedrijf een toezegging doet en die niet nakomt, is het in eerste instantie aan dat bedrijf om dat te communiceren. In dit geval was het een keuze van ICL zelf en ligt de communicatie daar primair bij het bedrijf.

De **voorzitter** geeft het woord aan de commissieleden voor een reactie in de tweede termijn.

825

De heer **Kes** (SP) zegt dat zijn fractie niet overal blij mee is, maar dat ze verder willen werken aan het vervolg. Hij heeft een twee minuten debat aangevraagd, maar wil daar eerst nog met zijn fractie over overleggen. Interruptie van de heer **Van der Heijden** (D66), hij vraagt wat voor soort motie de heer **Kes** wil indienen. De heer **Kes** geeft aan dat hij dat nog niet kan zeggen,
830 omdat hij eerst met zijn fractie wil overleggen. Misschien dienen ze de motie uiteindelijk niet in. Daarom vindt hij het niet logisch om nu al te vertellen waar die over zou gaan.

De **voorzitter** geeft het woord aan de gedeputeerde voor een reactie in de tweede termijn.

835 Gedeputeerde **Olthof** meldt dat hij te snel heeft geconcludeerd dat het om een hyperscale-datacenter gaat want dat is niet het geval. Er is op dit moment discussie over wanneer iets wel of geen hyperscale is. Zijn eerdere uitspraak was een eerste inschatting, maar er wordt nog verder onderzoek gedaan. Zodra daar meer duidelijkheid over is, informeert hij de PS. Interruptie van de heer **Van der Heijden** (D66), volgens hem maakt het voor eventuele
840 handhaving uiteindelijk niet uit want de vergunningaanvraag loopt al zo lang dat die waarschijnlijk al is ingediend vóór het hyperscale-besluit van het Rijk. Volgens de gedeputeerde is het van belang wanneer de aanvraag is ingediend, wanneer de nieuwe regelgeving is ingegaan en wat de interpretatie van die nieuwe regels is. Er is bijvoorbeeld discussie over wat precies bepalend is: de totale vloeroppervlakte of de footprint van het gebouw. Hij wil daarom nog geen
845 duidelijke uitspraak doen. De provincie onderzoekt wat precies van toepassing is. Hij zegt toe dat zodra er meer duidelijkheid is, hij hierop terugkomt richting de Staten.

De **voorzitter** sluit de vergadering om 21.35 uur en dankt de aanwezigen voor hun bijdrage.